

Romano džaniben

časopis romistických studií | 17. ročník | **2/2011**

— Tradiční profese, etnonyma a meziskupinové hranice Romů mluvících jihocentrální romštinou v Maďarsku². Pokus o klasifikaci veršendských Romů

Abstract

The paper attempts to classify the Romani community of Versend (Hungary). The presented classification is based on the traditional occupations and ethnonyms used by the Roma of Versend. These are compared with the occupations and ethnonyms of other Southern-Central Romani speakers. The author identifies three main traditional occupations of the Versend Roma: musicians, grinders and blacksmiths. In addition, the examined linguistic groups often call themselves by professionyms based on these occupations. The author finds that the Roma of Versend feel the belonging to the linguistically assimilated musicians. The presented data in particular come from the recordings acquired during a fieldwork among the communities speaking Southern-Central Romani in Hungary, which has been carried out by the author since 2008.

Keywords

Roma, Southern-Central Romani, Hungary, traditional occupation, Romani dialects, Romani groups, ethnonym, Versend

1 Mgr. Zuzana Bodnárová je doktorandkou na FFUK Praha. E-mail: zuza.bodnarova@gmail.com.

2 Tato studie vznikla za finanční podpory Grantové Agentury České Republiky v rámci projektu *Jazykový atlas centrální romštiny – The Linguistic Atlas of Central Romani* [P406/11/0818]. Chtěla bych poděkovat Mgr. Michaelovi Beníškovi za jeho kritické připomínky k tomuto článku.

1. Úvod

Odborníci z různých společenských vědních oborů se už dlouhou dobu snaží klasifikovat romské skupiny podle různých hledisek a kritérií. Mezi nejvýznamnější charakteristiky jednotlivých romských (pod)skupin se řadí rozdílnost profesí, zvyků, jazyka (respektive dialektů), míra endogamie nebo exogamie a další (např. Tcherenkov – Laederich 2004: 275–309). Tyto „skupinotvorné“ faktory jsou často reflektovány rovněž v samotném sebeoznačení jednotlivých skupin, např. pojmenování *Polska Roma* („polští Romové“) je odvozené z geografického názvu, *Lovari* („koňští handlíři“, z maďarského *ló* „kůň“) z tradiční profese, *Xoraxane Roma* („muslimští Romové“) z náboženského vyznání. Liégois právě proto považuje Romy a travelery (*Gypsies and Travellers*) za mozaiku různorodých skupin, kterou lze uchopit jen v její celistvosti a skrze pochopení jejího dynamického formování (Liégois 1994: 61–76).

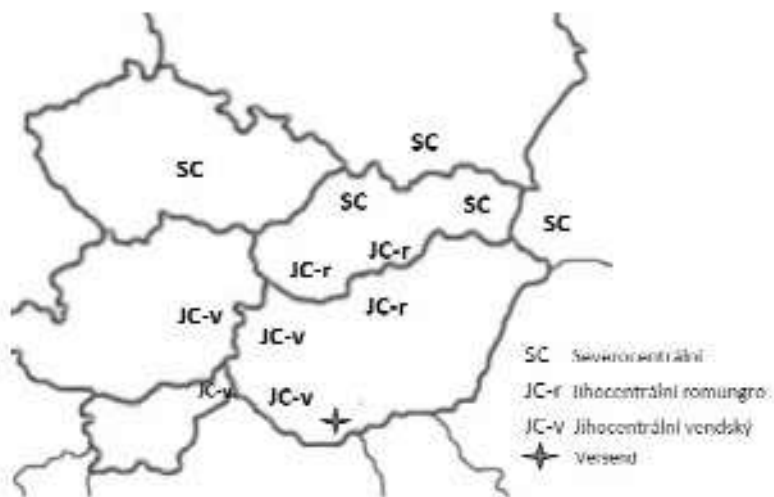
V případě některých romských skupin se překrývá jejich jazykové i kulturně-subetnické vymezení, a to zvláště tehdy, pokud takové skupiny mají společnou historii. Takové romské skupiny mají zpravidla i jasné vymezenou skupinovou identitu. Složitější je však například klasifikace „původních“ Romů žijících v Maďarsku, tj. jazykově asimilovaných Romů (Tcherenkov – Laederich 2004: 277) a Romů mluvících jihocentrální romštinou, u kterých většinou nacházíme slabší skupinovou identitu.

Tato studie je pokusem o klasifikaci jedné takové „hůře vymežitelné“ romské skupiny, konkrétně romské komunity obce Veršend³. Bude se opírat o tradiční profese a užívaná etnonyma veršendských Romů. Tyto profese a etnonyma budu následně srovnávat s profesemi a etnonymy dalších Romů mluvících jihocentrální romštinou. Jako výchozí bod mi bude sloužit lingvistická klasifikace, která mi usnadní samotné srovnávání. Vycházet budu především z výpovědí svých informátorů středního a staršího věku, které jsem získala v rámci terénního výzkumu v komunitách mluvčích jihocentrální romštiny v Maďarsku. Zmíněný výzkum provádím od roku 2008.

3 Název obce Veršend (maď. zápis Versend) a odvozené adjektivum veršendský zapisujeme vzhledem k častému výskytu v textu podle českých pravidel pravopisu, což platí rovněž pro názvy známých míst (Budapešť, Moháč) a názvy maďarských žup. Zbylé názvy obcí ponecháváme v původním zápisu – pozn.red. Jednoslovná etnonyma píšeme s velkým písmenem, u víceslovných se přikláníme k malému písmenu u příjmení – píšeme tedy „Rumungro“, ale „olašský Rom“. Stejný princip používáme v citacích z romštiny. Citace z maďarštiny (ve vlastním textu i v citacích respondentů) se ovšem řídí maďarským pravopisem, který pro etnonyma neužívá velká písmena – proto např. u „magyar cigányok“ neužíváme ani velké C.

2. Romské skupiny mluvící jihocentrální romštinou

Mluví jihocentrální romštinu nalezneme na jižním Slovensku, ve východním Rakousku (tzv. burgenlandská romština – *roman*), v nejsevernější části Slovinska (tzv. prekmurijská romština) a v několika oblastech Maďarska (Matras 2002, Halwachs 2002, Štrukelj 1980, Vekerdi 1984, 1985, 2000) (viz mapa 1). Jihocentrální romština se tradičně dále dělí na tzv. vendský subdialekt a subdialekt ne-vendský označovaný též termínem romungerský (např. Boretzky 1999, Matras 2002). Vendským subdialektem je označován jihocentrální dialekt, kterým se mluví v Rakousku, Slovinsku a v západním Maďarsku, zatímco pod romungerským subdialektem se rozumí jihocentrální dialekt, kterým se mluví na Slovensku a v severním Maďarsku, zejména v Novohradské a Peštské župě (viz mapa 2).

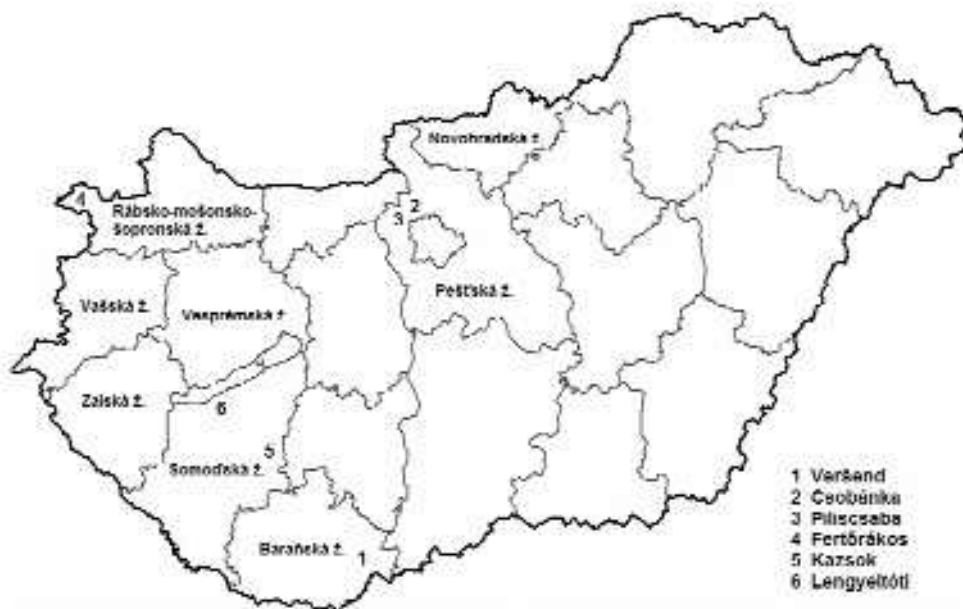

| Mapa 1: Geografické rozložení mluvčích severocentrální a obou subdialektů jihocentrální romštiny. |

2.1 Romové mluvící jihocentrální romštinou v Peštské a Novohradské župě, tzv. Romungři⁴

Novohradská župa se nachází na severu Maďarska, kde hraničí se Slovenskem. Bezprostředně na západ od Novohradské župy se rozprostírá Peštská župa (viz mapa 2).

4 Romungři, tj. mluvčí romungerského subdialektu.

| Mapa 2: Župy Zadunají a severního Maďarska, a místní obce, ze kterých pocházejí v článku citovaní informátoři. |

Ačkoli se jedná o sousedící župy, mluvčí romštiny z těchto žup jsou od sebe vzdáleni zhruba 60 kilometrů, neudrží mezi sebou žádné kontakty a zpravidla o sobě dokonce ani nevědí. V Novohradu žije nejvíc mluvčích romungerského subdialektu v Maďarsku, zatímco na západě Pešťské župy najdeme pouze tři poslední obce, kde se tímto subdialektem mluví (Csobánka, Piliscsaba a posledních několik mluvčích v Pátyi). V obou oblastech už dříve započal proces jazykové směny k maďarštině, tj. romsky mluví už jen Romové střední a starší generace.

2.2 Romové mluvící jihocentrální romštinou v Zadunají, tzv. Vendové⁵

Nejvíce mluvčích vendského subdialektu bydlí v Šomodské župě, která hraničí na jihu s Chorvatskem. V dalších župách Zadunajska (Baraňská, Zalská, Veszprémská, Vašská, Rábsko-mošonsko-šopronská župa) se nachází posledních pár obcí, ve kterých mluvčí těchto dialektů žijí, jednotlivé obce jsou ale od sebe vzdáleny i přes sto kilometrů (viz mapa 2). Počet mluvčích

⁵ Vendové, tj. mluvčí vendského subdialektu.

vendské romštiny v Maďarsku se odhaduje na několik set (Vekerdi 1984: 5, 2000: 14). Nejmladší generace, podobně jako v Pešťské a Novohradské župě, romštinu již většinou neovládá.

2.3 Veršendští Romové

Veršend je obec s bezmála tisíci obyvateli, ležící v Baraňské župě na jihu Maďarska. Romové zde tvoří kolem 70 procent z celkového počtu obyvatel. V obci dále žije početná skupina etnických Chorvatů a Němců a jen několik jednotlivců z řad Maďarů, kteří se do oblasti dostali až po výměně obyvatelstva mezi Československem a Maďarskem po skončení druhé světové války (výpověď informátorky, citace 1).

(1) 76 letá Romka z Veršendu

And'adá gav Ungri nána, čak adana, ko ále ando štarvaldeš taj óftoto vad' éňato berš. Adana Slovákíatar ko ále adaj. Adaj Ungri nána, čak o Róma taj o Dása taj o Nimci.

Tady ve vesnici nebyli Maďaři, jen ti, co přišli ve čtyřicátém osmém nebo devátém roce. Ti, co sem přišli ze Slovenska. Tady nebyli Maďaři, jen Romové, Chorvati a Němci.

Dialekt romštiny, kterým se (dosud) ve Veršendu mluví,⁶ tzv. veršendská romština, je zvláštní tím, že v rámci jihocentrální romštiny představuje přechodnou varietu mezi vendským a romungerským subdialektem (Elšík – Bodnárová 2008). Nejbližší obec s mluvčími vendských variet je vzdálená přes 60 kilometrů, nejbližší obec s mluvčími romungerských variet je vzdálená dokonce přes 200 kilometrů (mapa 1). Zajímavé je, že v Baraňské župě nežijí další Romové (kromě Veršendu, a další obce na úplném severu této župy, vzdálené zhruba 60 kilometrů od Veršendu), kteří by mluvili jihocentrální romštinou, a dále zde téměř nežijí ani tzv. maďarští Romové, kteří jsou už po několik generací pouze monolingvními mluvčími maďarštiny.⁷

(2) 67 letá Romka z Veršendu

Erre, and'adana gáva ni na nadon sína Róma, čak ko áthar Veršendatar džanahi. Mindig jék čaládo, ko sína kanási. Erre, Babarca taj Moňoróda, taj ko óra. Akán džalahi jék čaládo Bójate iš te bėšen, te Moháčiste sína, Sečúvate sína. Pěčiste iš sína ase Róma, lavutárja.

6 Aktivními mluvčími veršendské romštiny jsou pouze Romové nejstarší generace. Pokud se v blízké době trend jazykové směny k maďarštině nezvrátí, tento dialekt romštiny za pár desítek let zcela zanikne.

7 Baraňská župa je obývána převážně Beáši.

Tady, v těchto vesnicích [v Baraňské župě], ani nebylo moc Romů [z naší skupiny], jen ti, co odešli odsud z Veršendu. Vždycky to byla jedna rodina, živil se jako pasáci prasat. [Někdo] odešel do Babarce a Monyoróda, a další šli jinam. Pak se taky jedna rodina přestěhovala do Bólyi, byli i v Moháči, v Dunaszegcső. Taky v Pécsi [Pětikostelí] byli takoví Romové jako my, hudebníci.

3. Tradiční profese

Pod pojmem tradiční profese chápu takovou profesi, kterou daná skupina Romů deklaruje za téměř jediný způsob své obživy v minulosti a která je většinou vnímána prestižně buď ve vlastní komunitě, nebo v širší společnosti. Taková profese byla většinou vykonávána muži. To však ani zdaleka neznamená, že kromě této profese se skupina nemohla živit i jinak. Často tato profese tvořila dokonce jen obživu doplňkovou. Přestože většina těchto povolání po roce 1989 zanikla, hraje vědomí (bývalé, tradiční) profese až do dnešní doby důležitou roli v konstrukci meziskupinových hranic.

Jak ukazují níže, subdialektní rozdělení mluvčích jihocentrálních dialektů (vendský vs. romungerský subdialekt) v Maďarsku poměrně dobře kopíruje i odlišná identifikace s odlišnými tradičními profesemi, v případě některých profesí (hudba, brusičtví) se však překrývá, respektive je sdílená některými Romy z obou jihocentrálních subdialektních skupin, nebo ji naopak určitá skupina jihocentrálních Romů sdílí i s jinými, jazykově odlišnými skupinami Romů.

Tradiční profesí Romů Pešťské župy je kovářství. Dobrým příkladem tradiční profese, která přežila změnu systému v roce 1989, je dodnes fungující sdružení kovářů v Piliscsabě. K hudebnickým rodům se zde hlásí početně méně rodin (výpověď informátorky, citace 3).

(3) starší (romungerská) Romka z Piliscsaby (viz mapa 2)⁸

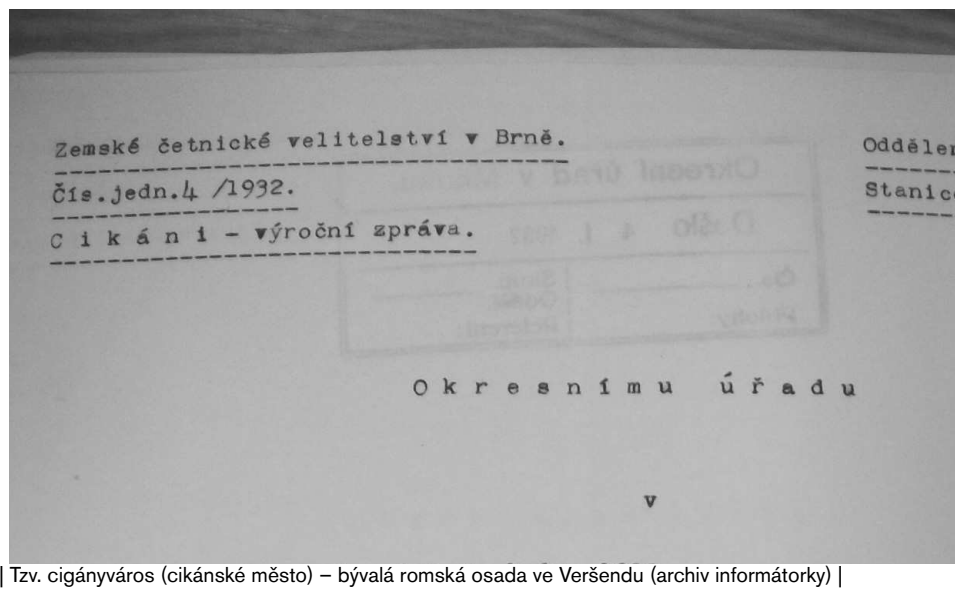
I: Tady jsme byli uznávaní, tady byli vždycky pracovití Romové, kováři. Po změně režimu jim vzali práci. Ale předtím to byli kováři, dědilo se to z otce na syna.

ZB: Hudebníci tady nebyli?

I: Byli tady i hudebníci, ale to bylo jen pár rodin, které se živily hudbou.

ZB: A vyráběl tady někdo nepálené cihly?

8 Zde a dále: ZB – Zuzana Bodnářová, I – romská informátorka; vlastní překlad z maďarštiny.

| Tzv. cigányváros (cikánské město) – bývalá romská osada ve Veršendu (archiv informátorky) |

I: Moc ne, jednou to snad byla dělat moje máma s holkama. Tady nedaleko je jezero, tak tam je vyráběly. Ale nedělaly to dlouho. V téhle oblasti, jak říkám, byli vždycky kováři.

Podobná je situace v nedaleké Csobánc, kde „na vrcholu hierarchie až dodnes stojí – přestože už ve vesnici tato profese zanikla – rodiny zabývající se kovářským řemeslem a rodiny hudebnické“⁹ (Bakó 2009).

V Novohradské župě, další župě v severním Maďarsku, kde žijí Romungři, se moji informátoři také nejčastěji zmiňovali o kovářství a hudebnictví jako o tradičních profesích své skupiny. Na vysokou prestiž hudebnického povolání mezi Romy v Maďarsku obecně poukázal dříve také maďarský etnograf Erdős (1958): „Být hudebníkem (zejména primášem), to je sen každého karpatského Roma,¹⁰ a když se ocitne v cizím prostředí – i kdyby byl dělníkem v továrně, který ještě nikdy nedržel housle v ruce – vydává se za primáše.“¹¹

9 Vlastní překlad z maďarštiny.

10 Termínem „karpatský Romové“ Erdős označuje Romy mluvící jihocentrální romštinou, zatímco jazykově asimilované Romy nazývá „maďarskými Romy“.

11 Vlastní překlad z maďarštiny.

Moji vendští informátoři se zmiňovali na prvním místě o brusičství jakožto o povolání svých předků. Na druhém místě uvedli většinou drátenictví a košíkářství, méně rodin se pak zabývalo provozováním pouťových atrakcí nebo obchodem s koňmi. V Zadunají také žije jazykově asimilovaná skupina romských hudebníků. Tu Vendové většinou považují za odlišnou subetnickou skupinu. Podle mého výzkumu se však v jedné lokalitě ve Vašské župě Romové mluvící vendským subdialektem hlásili právě k jazykově asimilovaným hudebníkům, i když dodávali, že někteří jejich předkové se živili také broušením nožů. Může to vysvětlovat fakt, že slovo „brusič“ se v této oblasti používá jako hanlivé pojmenování. Obdobně se hudba jako tradiční profese objevuje i v jedné rábsko-mošonsko-šopronské lokalitě, kde se místní Vendové dokonce dělí na hudebnické a brusičské rody (ýpověď informátorky, citace, 4).

(4) (vendská) Romka kolem 80 let z Fertőrákose¹²

ZB: Takže oni [brusiči] mluví stejnou romštinou jako hudebníci?

I: Mluví stejně. Jsou to ti samí Romové jako my, maďarští Romové. Jenomže se jeden zabýval hudbou, druhý pak broušením nožů, opravou nádobí...

Vykonávaná profese zde neimplikuje členství v žádné etnicky nebo jinak vymezené skupině, je pouze označením určitého povolání těchto Romů. Podle mého pozorování však jazykově asimilovaná skupina hudebníků a zároveň většina Vendů žijících v Zadunají zásadně odmítá tvrzení, že by existovali romsky mluvící hudebníci.

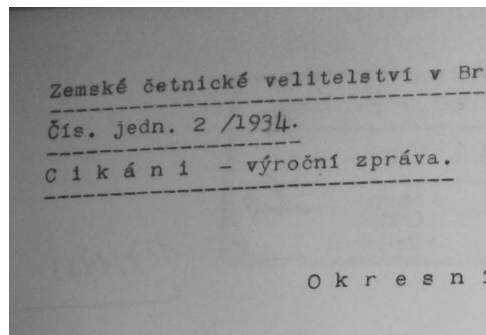
Naopak brusičstvím se v minulosti živila také část Sintů žijících v Maďarsku, což vedlo k tomu, že jsou některými Vendy považováni za součást jejich vlastní skupiny, ačkoliv mluví jim téměř nesrozumitelným dialektem romštiny.

Ve Veršendu se téměř všechny rodiny hlásí k jazykově asimilovaným hudebníkům. O méně prestižních pracích, mezi které lze například počítat výrobu nepálených cihel, informátoři nejčastěji mluvili jen okrajově nebo až po opakovaném dotazu. Dobře to ilustruje vzpomínka starší informátorky z Veršendu: „Co jsem na světě, tak se tady ve Veršendu nepálené cihly nevyráběly.“ V reakci na můj udivený pohled (jelikož jsem se už předtím dozvěděla od jiných obyvatel vesnice pravý opak) se informátorka opravila: „Dříve ti starší chodili nepálené cihly vyrábět.“ A konečně, možná kvůli mé zvědavosti, pokračovala: „Já jsem viděla, jak je vyrábějí! (...) My jsme tam pak chodili a dívali jsme se, jak je dělají.“ V nedávné minulosti výroba ne-

12 Vlastní překlad z maďarštiny.

pálených cihel patřila skutečně k povoláním veršendských Romů, o kterém se také zmiňují dobové prameny z 20. století (Hengl 1999). Přestože se většina veršendských Romů jmenuje příjmením Kovács („kovář“), podle vzpomínek pamětníků však kovářské řemeslo, v protikladu k novohradským a pešťským Romům, ve Veršendu provozovali výlučně místní *gádžové*.

Identifikace s tradiční profesí tedy do otázky, ke které skupině mluvčích jihocentrální dialektů měli veršendští Romové (v minulosti) blíže, mnoho světla nevnáší. Na otázku, kde žijí Romové patřící do stejné romské skupiny jako veršendští, informátoři nejčastěji uvedli buď nepočtenou skupinu monolingvních (maďarskojazyčných) Romů z okolí – například v Pětikostelí (maďarsky Pécs), v župním městě Baraňské župy –, kteří jsou považováni také za hudebníky (výpověď informátorek, citace 2 a 5), nebo odkazovali k romským hudebníkům v Budapešti, kteří se proslavili v posledních desetiletích.

| Kapela z Moháče ve Veršendu
(archiv informátorky) |

(5) 66 letá Romka z Veršendu

ZB: *Kasaba cidlahi?*

I: *Ole Péčikenca, Péčikenca síne óv.*

ZB: *Le Romenca?*

I: *Róma síne, Péčiike Róma.*

ZB: *De ase sar...?*

I: *Sar amen, čak odona še vakernah'ám románe, na vakernah'odona, pa még föleg na vakernahi. D'ase Róma síne sar amen.*

ZB: S kým hrál?

I: S péčskými, on byl s péčskými.

ZB: S Romy?

I: Byli to Romové, péčští Romové [z Pětikostelí].

ZB: Ale takový jako...?

I: Jako my, ale ti ani nemluvili romsky, nemluvili romsky, oni už vůbec nemluvili. Ale byli to ti samí Romové jako my.

Existují tedy tři hlavní tradiční profese Romů mluvících jihocentrální romštinou, které nesou nejvyšší prestiž, totiž hudebnictví, kovářství a brusičství. Navíc, jak Bakó správně postřehla, „kovářské a hudebnické rodiny se staly váženějšími i mezi Neromy a v těchto rodinách byly také časté sňatky Romů a Neromů“¹³ (Bakó 2009). Důvodem bylo lepší finanční ohodnocení těchto profesí, což se následně odrazilo ve zlepšení socioekonomického zázemí těchto rodin (srov. výpověď informátorky, citace 3, 6).

(6) starší (romungerská) Romka z Piliscsaby¹⁴

ZB: És maguk hogy hívják magukat, *save Roma sjan?*

I: *Amen gádžune Roma sjam.*

ZB: *Gádžune Roma?! Avka phennabi?*

I: *Avka, he.* Mink itt el voltunk ismervé, magyar cigányoknak mondtak minket. Mert itt mindenki dolgozott, kovácsmunkából éltek...

ZB: A jak jste se nazývali, jací jste Romové?

I: My jsme „gádžovští Romové“.

ZB: Gádžovští Romové?! Takhle jste si říkali?

I: Takhle, ano. Nás tady brali jako sobě rovné, říkali nám „maďarští Romové“. Protože tady všichni pracovali, živili se kovářstvím...

Z výše popsaného je tedy zřejmé, že veršendští Romové, podobně jako část Romungrů a nepatrná část Vendů, se považují za hudebníky. Další část Romungrů má za předky kováře a největší část Vendů zase brusiče (viz obrázek 1).

Obrázek 1: Postavení Romů ve Veršendu v rámci skupiny mluvčích jihocentrálních dialektů romštiny v Maďarsku s ohledem na tradiční profese.

¹³ Vlastní překlad z maďarštiny.

¹⁴ Kurzivou je v přepisu značena romšтина, běžný font označuje maďarštinu – pozn.red.

4. Etnonyma

Romové mluvící jihocentrálním dialektem romštiny nemají v romštině specifický název pro označení své vlastní skupiny – většinou se jednoduše označují jako *Róma* / *Roma* („Romové“; viz výpověď informátorky, citace 2). Naproti tomu však mají vyhraněný název pro ostatní – tj. jím cizí – romské skupiny (výpověď informátorky, citace 7).

(7) (romungerská) Romka kolem 70 let z Csobánky

ZB: *Taj odá má šundal káj Rumungri?*

I: *Rumungro, odá kova hi, avka amenge phenen o Vlahi, o Vlahi avka amenge phenen Rumengro* [sic]. *Amen meg phenas, hod' Vlahi hi le.*

ZB: *De rúšes upr'odá, kana valako odá phénel.*

I: *Asenca o manuš našti kovozinel, džanes? Asenca na báre šaj keres, mert ón ávera Roma, ni na les ésre, kana tut phosavna, džanes, vad' čhinen tut.*

ZB: A už jste slyšela název „Rumungři“?

I: „Rumungro“, to je tohle, takhle nám říkají Vlachi (Olaši), Vlachi nám tak říkají, „Rumengro“ [sic]. A my jim zase říkáme, že jsou „Vlahi“.

ZB: Ale zlobíte se, když Vám někdo takto říká?

I: S takovými [Romy] člověk moc nezmůže, víš? S takovými moc nezmůžeš, protože oni jsou jiní Romové, ani si nevšimneš a bodnou tě, víš, nebo tě pořežou.

V případě, že chtějí poukázat na souvislost určité skupiny Romů s vlastní skupinou, činí tak buď pomocí profesionym přejatých z maďarštiny, nebo vysvětlujících popisů typu „*ase Róma sar amen*“ („taková Romové jak my“; výpovědi informátorek, citace 2 a 5) nebo „*amáre Róma*“ („naši Romové“), jehož protikladem je „*ávera Róma*“ („jiní Romové“ – viz výpověď informátorky, citace 7).

Pešští a novohradští Romové se označují přejatými profesionymy jako např. *kováčča* („kováři“; z maďarského *kovács*) nebo *zenésike Roma* („hudebníci“; z maďarského *zenész*). V maďarštině pak užívají označení *szegkovácsok* („kováři“) a *zenész cigányok* („Cikáni-hudebníci“). Při konverzaci v maďarštině se můžeme setkat také s „přisvojeným exonymem“ *magyar cigányok* („maďarští Romové“), které se však do romštiny nepřekládá (výpověď informátorky, citace 8).

(8) 66-letá Romka z Veršendu

Odá tuke phénav, sar adā phénel, hod' andar o kárpáto ájam, i Anuš néni. Adā šunda bistoš pre papustar, vad' kastar šunda le, hod' hát má óthar amen „magyar cigányok“ sam. Mert hát upr'odá te me emléksínav, hod' verbunkošša khelnah'amáre dája, odá ungriko khelibe hi.

Řeknu ti to takhle, jak říká paní Annus, že jsme přišli z Karpat. Určitě to slyšela od svého dědečka, nebo nevím od koho, že kvůli tomu jsme „maďarští Romové“. Protože já si taky pamatuji, že naši předci tančili „verbunkos“, což je maďarský tanec.

Když byli informátoři nuceni pojmenovat vlastní skupinu v romštině, použili často vlastní ad hoc překlad exonyma *magyar cigányok*, které zřejmě není zažitým pojmenováním skupiny, jako například *gadžune Roma* (výpověď informátorky, citace 6) a „*maďar Rome*“ (výpověď informátorky, citace 9; vysvětlení agramatického tvaru „*Rome*“ viz níže).

(9) (romungerská) Romka kolem 70 let z Csobánky

ZB: *Šaj valako tumendar lel vlahika romňa?*

I: *Hát lile, Čabate. Jék vlahiko chávo lija jékha šukara asa ...* [váhání] *maďar Rome* [evidentně nesprávný překlad; masculinum], *sar me som, de na báre.*

ZB: Může si někdo od vás [z vašich Romů] vzít za ženu Olašku?

I: Ano, oženili se takhle, v Piliscsabě. Jeden Olach si vzal jednu hezkou takovou... maďar Roma [„maďarskou Romku“] jak já, ale moc se to neděje.

V některých komunitách se už však ustálil romský překlad exonyma *ungrike Róma* („maďarští Romové“). Zajímavé v tomto ohledu je, že romské kompozitum *Romungro*, příp. *Rumungro* nebo *Rumunglo* (z romského *Rom* /“Rom“ a *Ungro* /“Maďar“ = Rom-Maďar), které odpovídá maďarskému termínu *magyar cigányok*, je považováno za exonymum (výpověď informátorky, citace 7). Několikrát jsem se také setkala s vtipným maďarským exonymem *rúdúgrók* („tyčkaři“), který vznikl zkomolením označení *rumungrók* („Rumungři“).

Romským profesionem Vendů je přejaté *keserišta* / *keserišja* („brusiči“; z maďarského *kőszörűs*) nebo *šlajferda* / *šlajferja* („brusiči“; z německého *Schleifer*). V maďarštině se nazývají *kőszörűsök* nebo *kőszörűs cigányok* („brusiči / Romové-brusiči“). Takto se označují Vendové dokonce i v případě, že brusičství tradiční profesí jejich přímých předků nebylo (výpověď informátorek, citace 10).

(10) Dvě (vendské) Romky středního věku z Kazsoku

ZB: A co kolotočáři?

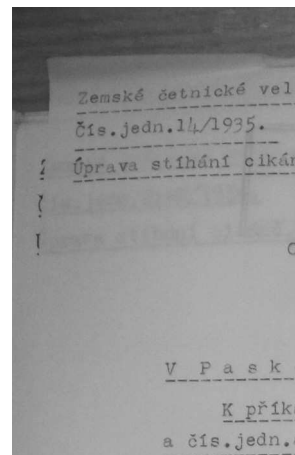
I1: Kolotočáři patří také k té samé romské skupině, jsou to také [= říkáme jim všem] „žebráci“ [exonym pro cizí romské skupiny], ale oni měli střelnice, a spíš jezdili po poutích, a tak.

ZB: Ale tvoji prarodiče provozovali také střelnice a kolotoče...

I2: Ano, ale oni byli Cikáni [sic], brusiči.

ZB: Takže oni nepatřili mezi „žebračky“?

I2: Oni ne, protože oni byli Cikáni.

| Místní hudebník s tamburou,
Veršend
(archiv informátorky) |

Méně rozšířeným exonymem této skupiny je maďarské *vend cigányok* „vendští Romové“, kterým jsou nazýváni buď ze strany gádžů nebo dalších romských skupin (výpověď informátorky, citace 11).

(11) 80 letá (vendská) Romka a její syn z Lengyeltóti

I: Mink vendek vagyunk, vend cigányok...

ZB: *De ko phénel upre tumende adá kaj „vendek“?*

Syn informátorky: *Okola Róma.*

ZB: *O Kopanášta?*

Syn informátorky: *O Kopanášta, t'o Lahój.*

ZB: *Mer tumen so phénel [upre pumende]?*

I: *Drótošta, keserišta.*

R: My jsme Vendové, vendští Romové...

ZB: Ale kdo vás takto nazývá, Vendové?

Syn: Ostatní Romové.

ZB: Beášové?

Syn: Beášové a také Olaši.

ZB: A vy sami si říkáte jak?

R: Dráteníci, brusiči.

Termínem *Vend* se dodnes označují a jsou označováni etničtí Slovinci žijící ve Vašské župě. Tato – dnes už asimilovaná – slovinská menšina byla donedávna přítomna i v Zalské a Šo-

modské župě (M. Kozár 1999). Termín *vend cigányok* (vendští Romové) tedy může naznačovat určitou souvislost mezi takto označovanými Romy a etnickými Slovinci, minimálně tedy fakt, že vedle sebe nějakou dobu žili.

Veršendští Romové sami sebe nejčastěji nazývají *veršendike (Róma)* – tj. „veršendští (Romové)“. Kromě toho se také označují přejatými profesionimy *mužikušša* (z maďarského *muzsikusz*) nebo *zenéske Róma / zenéssa* (z maďarského *zenész*) „hudebníci“ (výpověď informátora, citace 12).

(12) Rom středního věku z Veršendu

Amen phénas upr'amende, hod' zenéssa, de ávera pa odá phénen, hod' na sam, beášne sam taj oláj cigáňne. De hát amen odá džáanas, taj afka iš džáanas, hod' amen zenésne sam.

My o sobě říkáme, že jsme hudebníci, ale ostatní na to říkají, že (hudebníci) nejsme, že jsme Beášové a Olaši. Ale my to víme, a proto také víme, že jsme hudebníci.

Méně časté je označení romským profesionymem *lavutárja* („hudebníci“) (výpověď informátorky, citace 2). Termíny *magyar cigányok* a *Rumungró* („maďarští Romové“) považují za exonyma (výpověď informátorky, citace 13).

(13) 66 letá Romka z Veršendu

Upr'amen phénen [Rumungró]. Na amen phénas, hanem adana beáš cigáňok phennahi, hod' adana... Ungori, hod' magyar cigányok. Amen zenéske Rómenge amen vallinas, de hát avka phennahi, hod' kóva sam... Ungori.

Takhle nám tak říkají, [Rumungři]. My to nepoužíváme, ale tihle Beášové, ti zase říkali „Ungori“, jako že maďarští Romové. My se považujeme za hudebníky, ale oni zas říkali, že jsme tihle ..., *Ungori*.

Na základě mého terénního výzkumu se mi otázka vlastního vymezení subetnických hranic jednotlivých skupin mluvčích jihocentrálních Romů v Maďarsku jeví takto: pouze menší část Rumungrů (Romů mluvčích romungerským subdialektem) se hlásí k hudebníkům, větší část této skupiny se pak hlásí ke kovářům. Veršendští Romové sami sebe zařazují k jazykově asimilovaným hudebníkům – ačkoli plně jazykově asimilovaní nejsou –, což platí také pro zlomek Vendů (Romů mluvčích vendským subdialektem romštiny). Navíc část Vendů vnímá za součást vlastní skupiny i Sinty, což zřejmě souvisí se stejným tradičním povoláním – brusičstvím. Další – zde podrobně-

ji neprobírané – skupiny Romů žijících v Maďarsku (Olachy, Beáše, jazykově asimilované ne-hudebníky) vnímají Romové mluvící jihocentrální romštinou jako jim cizí romské skupiny.

5. Závěr

V této studii jsem se zabývala tradičními povoláními a etnonymy Romů mluvících jihocentrální romštinou, tedy charakteristikami, na jejichž základě členové těchto skupin vymezují své skupinové hranice, mimo jiné ve vztahu k jiným, i jazykově asimilovaným skupinám Romů žijícím v regionu. Mým cílem bylo pokusit se o klasifikaci skupiny veršendských Romů (žijících v obci Veršend v jižním Maďarsku), jejichž dialekt lze z lingvistického hlediska považovat za dialekt přechodový mezi oběma subdialekty jihocentrální romštiny (vendský subdialekt, používaný Romy v Zadunají, tj. v západním, resp. jihozápadním Maďarsku, a romungerský subdialekt, používaný Romy na severu Maďarska). Zatímco u každé z obou skupin jihocentrálních mluvčích romštiny dominuje identifikace s jiným řemeslem jako tradiční profesí (mezi mluvčími romungerského subdialektu to je kovářství, mezi mluvčími vendského subdialektu romštiny pak brusičství), najdeme v obou skupinách též Romy, kteří za svou tradiční profesi pokládají hudbu. Hudba je též tradiční profesí určité části jazykově asimilovaných Romů, kteří v regionu žijí, od nichž se však většina Romů-hudebníků mluvčích jihocentrálními dialekty romštiny distancuje, tj. považuje je za cizí skupinu. Pouze menší část Romů, kteří mluví romungerským nebo vendským subdialektem romštiny a zároveň se považují za hudebníky, s jazykově asimilovanými Romy-hudebníky sounáležitost cítí.

Podle příjmení Kovács („kovář“), které mezi Romy ve Veršendu dominuje, by se dalo předpokládat, že jejich tradičním povoláním bylo kovářství. To by též naznačovalo kromě jazykového vlivu další (historickou) spojnici s mluvčími jihocentrálního dialektu romštiny (romungerský subdialekt) ze severního Maďarska. Informátoři z Veršendu však tvrdí, že toto řemeslo ve Veršendu provozovali pouze Neromové. Z majoritních pramenů vyplývá, že dominantní profesí Romů ve Veršendu byla výroba nepálených cihel, k této profesi (jako neprestížní) se však veršendští Romové jako k profesi, pomocí které by se identifikovali, nehlásí. Za svou tradiční profesi veršendští Romové označují hudbu – tedy stejně jako určitá část mluvčích obou jihocentrálních dialektů na severu a (jiho)západě Maďarska – přičemž patří mezi tu menší skupinu jihocentrálních mluvčích romštiny, kteří se zároveň nedistancují od jazykově asimilovaných Romů – hudebníků.

Jistě netřeba podotýkat, že zde nastíněná skupinová identita z pohledu mluvčích jihocentrální romštiny je výsledkem historického vývoje, během kterého se tato identita formovala a neustále se formuje.

Literatura

- BAKÓ, Boglárka. 2009. Mentális határok. A csobánkai romungro gyerekek iskolai kudarcai. In: *Beszélő folyóirat* 14/11, ISSN 0866-69X, s. 14-26.
- BORETZKY, Norbert. 1999. Die Gliederung der Zentralen Dialekte und die Beziehungen zwischen Südlichen Zentralen Dialekten (Romungro) und Südbalkanischen Romani-Dialekten. In: Halwachs, W. D., Menz, F. *Die Sprache der Roma*. Klagenfurt: Drava Verlag, ISBN 978-3-85435-318-8, s. 193-256.
- ELŠÍK, V., BODNÁROVÁ, Z. *Versend Romani: The dialectological position of a South Central dialect of southern Hungary*. 8th International Conference on Romani Linguistics, Sankt Peterburg. 4–6. 9. 2008.
- ERDŐS, Kamill. 1958. A magyarországi cigányság. In: *Néprajzi Közlemények*. III. ISSN 0028-2774, s. 152-173.
- HALWACHS, Dieter W. 2002. Anmerkungen zur Romani-Variante der Prekmurje. In: *Grazer Linguistische Studien* 58, ISSN 1015-0498, s. 43-54.
- HENGL, Ferdinand. 1999. *Versend község története 1687 – 1999*. Pécs: Fünfkirchen. ISBN 963-550-993-6.
- LIÉGEOIS, Jean-Pierre. 1994. *Roma, Gypsies, Travellers*. Strasbourg: Council of Europe. ISBN 9287123497.
- KOZÁR, Mária. 1999. A magyarországi szlovének. *Letelepedésük, múltjuk, jelenük*. <http://www.vasiszemle.t-online.hu/1999/04/mkozar.htm>. (1.2.2012)
- MATRAS, Yaron. 2002. *Romani: A linguistic introduction*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0521023300.
- ŠTRUKELJ, Pavla. 1980. *Rom na Slovenskem*. Cankarjeva Založba, Ljubljana.
- TCHERENKOV, L., LAEDERICH, S. 2004. *The Roma otherwise known as Gypsies, Gitanos, Γυφτοι, Tsiganes, Cigani, Cingene, Zigeuner, Bohemiens, Travellers, Fahrende, etc.* Vol. 1: History, Language, and Groups. Basel: Schwabe. ISBN 3796520901.
- VEKERDI, József. 1984. The Vend Gypsy dialect in Hungary. In: *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Tomus 34 (1-2), ISSN 0001-5946, s. 65-86.
- VEKERDI, József. 1985. *Cigány nyelvjárási népmesék – Gypsy Dialect Tales from Hungary I-II*. *Folklór és etnográfia* 19. Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem.
- VEKERDI, József. 2000. *A magyarországi cigány nyelvjárások szótára* (2. rozšírené vydání). Budapest: Terebess Publications. ISBN 9639147303.